

arxiu

50 anys del Congrés de Cultura Catalana: una referència ineludible de la Transició

[vista prèvia >](#)

Un dels grans èxits mobilitzadors del país va ser sens dubte el Congrés de Cultura Catalana (CCC). Potser l'Assemblea de Catalunya és qui ha retingut més rellevància en la memòria col·lectiva, però el CCC va aconseguir aplegar una gran energia popular per poder repensar el país després dels anys foscos del franquisme, amb la globalitat dels Països Catalans com a marc d'acció. En queda la referència, però cal reivindicar-ne el llegat.

Marta Rovira i Martínez

Sociòloga

@roviramartinez

El 1975 és l'any de la mort del dictador Francisco Franco, l'any de l'inici de la fi de la dictadura, l'any de l'inici de la Transició política a l'Estat espanyol. Podem dir que 50 anys després tot just es coneix una mica millor la naturalesa criminal, repressora i genocida cultural que va ser la dictadura franquista. De la manera com s'abordi la memòria de la dictadura franquista en depèn la manera com ens veurem avui. El relat històric és un teixit que es cus i es descús com el de Penélope. El relat històric de la Transició va ser cosit d'una manera que tapava la dictadura, que anul·lava la legitimitat de la República i que convertia en èxit allò que era produït de la relació de forces existents al final del franquisme.¹

El mateix relat de la Transició va esdevenir una forma de legitimació de les elits polítiques i dels seus acords, però això es va produir a canvi d'un gran oblit sobre el paper de la societat civil, i un gran oblit sobre la dictadura, endolcida per un suposat trànsit modèlic a la democràcia, que no va ser ni fàcil ni pacífic. De fet, podem suposar que el 50è aniversari

de la mort del dictador Francisco Franco serà motiu de disputa entre una esquerra institucional que ha estat històricament poc militant en la condemna de la dictadura i poc compromesa amb les polítiques democràtiques de reparació, i una dreta en ple procés de desacomplexament —si és que mai havia estat acomplexada— del record nostàlgic del feixisme que va representar aquesta dictadura.

Però als Països Catalans caldrà reivindicar una altra memòria, la que està en mans de la societat civil. Una memòria sobre la resistència a la dictadura, l'esforç d'una societat civil molt debilitada per fer sobreviure, malgrat tot, la llengua i la cultura —«salvar els mots» que en deia Salvador Espriu—, com també la història dels moviments socials. La mort de Franco va conduir a un canvi d'era impulsat pel context internacional i pel canvi social produït en llocs com Madrid, el País Basc i Catalunya. Per això, la Transició política va tenir a Catalunya unes característiques i unes conseqüències molt específiques, difícils de concebre sense aquesta societat civil que es movia en favor de la llengua i la cultura catalanes.

En aquest context, cal que destaquem el Congrés de Cultura Catalana (CCC), convocat abans de la mort de Franco i inspirat per iniciatives en marxa aleshores a favor de l'ensenyament del català. El CCC va esdevenir l'espai idoni per a un despertar col·lectiu després dels anys de foscor. La crida feta des del Col·legi d'Advocats de Barcelona el gener de 1975 per organitzar un congrés de defensa de la cultura catalana, va comportar la mobilització de milers de persones, de centenars d'entitats, ajuntaments i empreses per dibuixar el nou horitzó democràtic. El CCC va ser el catalitzador de moltes iniciatives que han incidit en la societat catalana fins avui.²

Tal com han explicat Pere Ysàs,³ en el seu final la dictadura franquista és un règim que ha perdut legitimitat. El canvi social que s'havia anat produint des dels anys 1960 anava conformant una societat «moderna» amb uns valors socioculturals que divergien clarament dels imposats

2 LLADONOSA; LLADONOSA, *Una nova cultura per al poble. El Congrés de Cultura Catalana i la modernització de la catalanitat (1975-1977)*.

3 YSÀS (ed.), *La transició a Catalunya i Espanya*.

1 ROVIRA, *La Transició franquista*.

Més que un gran esdeveniment, el CCC va comportar un conjunt d'esdeveniments i d'iniciatives

per la dictadura, la qual cosa feia difícil la continuïtat de la dictadura en els mateixos termes, més enllà del mateix dictador. Hem d'atribuir a aquest canvi social i de valors l'esclat immediat d'adhesions que va tenir la crida feta per la Junta del Col·legi d'Advocats. A partir d'aleshores, el CCC agafa una embranzida inesperada i grandiosa, malgrat les dificultats econòmiques i organitzatives per tirar-lo endavant.

El Congrés va tenir una participació multitudinària que és impossible de calcular. Malgrat que sabem que hi va haver 13.000 congressistes amb carnet —és a dir, que van pagar les 1.000 pessetes d'aportació al Congrés—, hi va haver una participació que va anar molt més enllà. Sota el paraigua del Congrés es van organitzar centenars d'actes a tot el territori dels Països Catalans: conferències, taules rodones, festes locals, concerts, actes reivindicatius, protestes, activitats infantils... Però, a més, sota l'empara del Congrés hi va haver nombroses formes de mobilització: concentracions locals, trobades sindicals, actes polítics, creació de noves coordinadores o entitats de diferents àmbits. Activitats que eren

autoorganitzades i que sorgien de la iniciativa d'un grup de ciutadans o d'un grup d'entitats. Segons Jaume Fuster, coordinador i cronista del Congrés, als actes a comarques hi participaven «entre 70 i 300 persones. Els actes complementaris foren molt més concorreguts». I als actes d'inauguració i de cloenda hi van participar aproximadament unes 3.000 persones.⁴

Tal com expliquen Mariona i Manuel Lladonosa en el seu llibre antològic sobre el CCC,⁵ el Congrés «*va ser una de les experiències de mobilització social i cultural més importants del catalanisme contemporani sorgit de la iniciativa de nombroses entitats, grups i persones vinculades a les formes de renovació cultural dels anys 1970*». Més que un gran esdeveniment, el CCC va comportar un conjunt d'esdeveniments i d'iniciatives. Moltes d'aquestes iniciatives anaven més enllà de la reflexió i les propostes programàtiques sobre la cultura, la societat, l'economia i la política dels

Països Catalans, orientades a influir en les futures polítiques públiques. Els debats de cadascun dels 24 àmbits, a més de les taules rodones internacionals o d'obertura i de cloenda, eren el nucli del programa del Congrés.

El CCC com a base de l'autogovern contemporani

És important reivindicar el Congrés de Cultura Catalana com a moment fundacional de l'autogovern contemporani i com un dels fets més rellevants de la Transició. El CCC va néixer amb la idea de plantejar els reptes que tenia la cultura catalana per a la seva recuperació, però ràpidament es va convertir en un espai de debat que va anar molt més enllà i que abordava la totalitat del que aleshores s'entenia com a marc de desenvolupament dels Països Catalans en la futura democràcia. El Congrés no va plantejar només uns objectius de recuperació lingüística, cultural, social, econòmica i política, sinó que va proposar un programa de govern gràcies al qual s'havien d'assolir aquests objectius. Per això el podem entendre com un moment

⁴ FUSTER, Jaume. *El Congrés de Cultura Catalana. ¿Què és i què ha estat?*.

⁵ LLADONOSA; LLADONOSA, *Una nova cultura per al poble. El Congrés de Cultura Catalana i la modernització de la catalanitat (1975-1977)*.

Els seus 24 àmbits de treball van servir per a orientar les polítiques dels primers governs autonòmics a Catalunya i van establir alguns dels grans consensos que han marcat la política als Països Catalans

fundacional de l'autogovern, molt més rellevant del que el relat històric ha fet pensar fins ara.

Els seus 24 àmbits de treball⁶ van servir per a orientar les polítiques dels primers governs autonòmics a Catalunya i van establir alguns dels grans consensos que han marcat la política als Països Catalans. Per exemple, en l'àmbit d'ordenació del territori va fixar les comarques com l'àmbit geogràfic d'identificació, trencant amb la idea de les províncies. Així es recuperava la proposta impulsada pel geògraf i urbanista Pau Vila en la divisió territorial aprovada pel Parlament de Catalunya el 1936 durant els governs republicans. En l'àmbit de Llengua es va establir que el català havia de ser la llengua oficial i preferent de l'administració i de l'ensenyament, amb debats intensos sobre la qüestió del bilingüisme. En l'àmbit d'Estructura Sanitària es va fer un estudi sobre el sistema

hospitalari que requeria el país i es van assentar les bases del que seria després l'estructura sanitària al Principat de Catalunya. De l'àmbit de Producció Literària va sorgir-ne l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, que avui continua essent una entitat amb una activitat ingent per donar suport als escriptors i impulsar la literatura en català. Des de l'àmbit de les institucions, van sorgir propostes sobre el desenvolupament institucional de l'autogovern, com per exemple l'existència de la Sindicatura de Greuges.

A més dels àmbits de treball i dels debats, el Congrés va realitzar cinc campanyes de mobilització popular a l'entorn de la defensa del patrimoni natural, de la identificació del territori, de l'ús oficial del català, de la revitalització dels valors populars i del folklore i de les institucions.⁷ Aquestes campanyes pretenien popularitzar qüestions cabdals com la llengua, el medi ambient, la cultura popular i tradicional i les institucions pròpies.

El CCC, oblit i memòria dels Països Catalans

L'organització del CCC va iniciar-se el gener de 1975, els debats es van produir sobretot des de finals de 1976, tenint en compte que la inauguració formal del CCC va tenir lloc el 8 de desembre de 1976. Durant el 1977, es van anar produint les resolucions dels debats, que serien publicades després en quatre volums per la Fundació Congrés de Cultura Catalana.

Però el 1977 fou un any electoral, amb les primeres eleccions generals a l'Estat espanyol. Tal com expliquen els testimonis al documental de TVC *Imaginar un país. El Congrés de Cultura Catalana*, aquest fet va significar que molts dels participants rellevants dels debats —ponents o no— van deixar el Congrés per implicar-se en les primeres eleccions generals. Això va buidar el Congrés de la força inicial que havia tingut, amb la implicació d'una nombrosa representació de persones vinculades al PSUC, així com d'altres vinculades a sectors independentistes i nacionalistes. L'Assemblea de Catalunya, que havia organitzat les mobilitzacions per les

⁶ Llengua, Estructura educativa, Recerca, Història, Estructura social, Dret, Institucions, Ordenació del Territori, Economia, Estructura sanitària, Indústria, Agricultura, Turisme, Música, Cinema, Producció literària, Arts plàstiques, Teatre, Arquitectura i Disseny, Antropologia i Folklore, Esports i Lleure, Mitjans de comunicació i Fet Religios. Vegeu els llibres del CCC: *Congrés de Cultura Catalana. Resolucions (1978)* Vol. 1, 2, 3 i 4.

⁷ FUSTER, *El Congrés de Cultura Catalana. ¿Què és i què ha estat?*.

Destruir el marc de referència dels Països Catalans, que era a la base del CCC, va ser un dels cavalls de batalla de l'espanyolisme arreu

Diades del 1976 i del 1977, també va perdre protagonisme en el moment que els partits polítics van entomar el procés electoral.

El nou context polític va imposar ràpidament un nou marc de referència, en què es van polir i adaptar les ambicions que s'havien manifestat al CCC a les noves regles de joc de l'Estat. De fet, destruir el marc de referència dels Països Catalans, que era a la base del CCC va ser un dels cavalls de batalla de l'espanyolisme arreu, sobretot al País Valencià, des de la guerra bruta de l'extrema dreta i el blaverisme fins a un PSPV que va convertir les demandes autonòmiques en un objecte de negociació.⁸ La denominació de la llengua catalana es va poder salvar a les Illes Balears, però no al País Valencià, on el CCC havia fet néixer la coordinadora de centres de cultura popular.⁹ Si el Congrés «*va contribuir a assentar el sentit unitari de la cultura catalana i la hipòtesi d'una aproximació política en algun moment de la història futura*»,¹⁰

el desenvolupament de la política del període de la Transició ho va fer impossible.

Així doncs, abans que hagués acabat, el Congrés ja era una peça incòmoda en el nou escenari polític. Difícilment hi podia encaixar amb un manifest final que declara que «*els Països Catalans com a conjunt tenen el dret i la necessitat de poder coordinar i articular llurs esforços i actuacions a fi que la coherència necessària en cadascun d'ells potenciada i assegurada per la coherència de tot el conjunt*». Però sobretot ja no era el seu moment: era el moment de la política institucional i dels partits. El paper de la societat civil passava a un segon pla.

La Fundació Congrés de Cultura Catalana, creada el 1979, un cop acabat el CCC, amb els diners aportats per Pau Vila gràcies al Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, iniciava la seva vida amb la intenció de donar continuïtat al Congrés amb actuacions com la creació de premis sectorials, dels quals en sobreviuen dos: el Premi Ferran Soldevila de Biografia. Me-

mòries i Estudis Històrics, i el Premi Miquel Casals Col·decarrera, de Dret Civil. En els seus inicis, la Fundació també va voler donar continuïtat a la línia de treball de promoció exterior de la cultura catalana atorgant beques a joves promeses com per exemple a Quim Monzó o Guillem López-Casasnovas, entre d'altres. Però sobretot es va orientar cap a les activitats de debat sobre diferents qüestions socials, econòmiques i polítiques.

Vint anys després del CCC, la Fundació va dur a terme unes sessions de balanç sobre com les resolucions del CCC havien incidit en la societat i la política dels Països Catalans. Un balanç que va ser publicat en el llibre coordinat per Salvador Cardús *De les idees als fets: reflexions al cap de 20 anys del Congrés de Cultura Catalana*. Cardús va presentar un balanç crític en l'acte de cloenda dels debats, davant d'un Jordi Pujol, llavors president de la Generalitat, incòmode. En un article a la revista *El Temps*, publicat el 29 de desembre de 1997, afirmava que ens faltaven «*els instruments bàsics per fer del país una nació*», no només per culpa de les polítiques dels governs, sinó també

8 MUÑOZ, «Els Països Catalans, 40 anys després».

9 ARCHILÉS, «Una política sense país. Els límits de la transició al País Valencià: la qüestió nacional».

10 LLADONOSA; LLADONOSA, *Una nova cultura per*

al poble. El Congrés de Cultura Catalana i la modernització de la catalanitat (1975-1977).

per la inacció de la societat civil. Allò que en castellà s'havia batejat com «*el desencanto*», tindria la seva rèplica el 2010, després de la retallada de l'Estatut de Catalunya per part del TC el 2010, amb «el català empenyat».

Pel 40è aniversari del Congrés, la Fundació va decidir recuperar-ne la memòria i posar-lo en valor com a fet històric significatiu dels Països Catalans. Amb aquesta finalitat es van organitzar conferències i taules rodones arreu del territori, i es va actualitzar i editar el manifest del CCC del 1977. A través de la consulta d'arxius i de recerca de materials, es va confegir una pàgina web amb informació sobre el que havia estat el CCC,¹¹ es va celebrar un simposi a l'Institut d'Estudis Catalans i es van realitzar 40 entrevistes a personalitats que havien participat en el Congrés —Eliseu Climent, Muriel Casals, Ramon Folch, Magda Oranich...—, i finalment el 2018 es va estrenar un documental al programa *Sense ficció* de TV3 per explicar-ne la història a través del testimoni dels seus protagonistes.

Així doncs, el Congrés va esdevenir de nou un referent històric, objecte d'estudi i de divulgació. Arran de la convocatòria de la primera Beca Congrés, va guanyar un projecte d'investigació que podem considerar avui com el referent definitiu d'estudi sobre el CCC, realitzat per Manuel Lladonosa i Mariona Lladonosa, i publicat el 2021 amb el títol de *Una nova cultura per al poble. El Congrés de Cultura Catalana i la modernització de la catalanitat (1975-1977)*.¹² Els Lladonosa han consultat una gran quantitat d'arxius que queden recollits en un document a internet.¹³ De fet, el Congrés va generar una gran quantitat de material que es troba en arxius locals i que podria donar lloc a nous treballs de recerca local sobre el CCC. Però pel que fa al gruix del que fou el Congrés, podem considerar que el llibre dels Lladonosa és l'estudi més complet que es podia haver fet sobre aquest esdeveniment, al costat dels altres materials que va produir la commemoració dels 40 anys del CCC: el monogràfic del número 295 de la *Revista de Catalunya* de 2016 i el llibre que recull les

ponències del Simposi, amb el títol de *El Congrés de Cultura Catalana. Història i balanç (1975-1977)*. Finalment, el 50è aniversari del Congrés serà l'ocasió per a la inauguració d'una exposició commemorativa al Palau Robert amb les imatges que s'han anat recuperant d'aquest important esdeveniment, així com un acte de commemoració al Saló del Tinell de Barcelona el 20 de març de 2025.

Cal un nou Congrés de Cultura Catalana?

Entre 1999 i 2000 hi va haver un *III Congrés de Cultura Catalana*, organitzat per un grup d'entitats i liderat per Carles Castellanos, que va donar lloc a la publicació de llibre *Països Catalans segle XXI. Identitat, societat i cultura. Resolucions i propostes del III Congrés de Cultura Catalana*. Es tractava d'una iniciativa amb clara orientació independentista, que pretenia donar continuïtat als debats i, sobretot, als objectius que havia perfilat el CCC pel que fa a la reconstrucció nacional. El motiu que tingués el nom de «tercer congrés» segurament té a veure amb el fet

¹¹ Vegeu: <www.congresdeculturacatalana.cat>.

¹² Vegeu: <www.fundaciocongres.cat>.

¹³ *Ibidem*.

Al llarg dels anys hi ha hagut nombroses propostes per part d'entitats de l'àmbit de l'independentisme que han plantejat reeditar el CCC

que hi va haver un precedent del CCC als anys 1960,¹⁴ que pot ser considerat com un primer congrés.

Al llarg dels anys hi ha hagut nombroses propostes per part d'entitats de l'àmbit de l'independentisme que han plantejat reeditar el CCC amb l'objectiu de repetir l'embranchida de la societat civil que va suposar. O bé, amb l'objectiu de definir uns nous objectius de país, sempre des d'una perspectiva independentista. Aquestes propostes no han arribat mai a quallar, perquè no hi havia cap entitat prou forta al darrere que pogués assumir el repte que comporta organitzar un congrés de les dimensions que va tenir als anys 1970. Tanmateix, la petició ha estat formulada molt vegades: cal un nou congrés de cultura catalana.

En aquests moments, la Fundació Congrés de Cultura Catalana ha decidit entomar el repte i organitzar el *Nou Congrés de Cultura Catalana*, organitzant taules rodones temàtiques a diferents llocs dels Països

Catalans, de manera semblant a com es va fer el 1975, amb l'objectiu que les sessions de debat aportin idees i perspectives i permetin reflexionar sobre molts aspectes de l'actualitat dels Països Catalans.

El dubte sobre la necessitat d'un nou Congrés té a veure amb el paper que pot fer avui una activitat d'aquestes característiques a la societat actual, quan les administracions i la societat civil han generat tants espais de debat i d'anàlisi, sense la implicació de les universitats o de la televisió pública, sense la capacitat de generar continguts audiovisuals que puguin ser disseminats a les xarxes socials. És a dir, el Congrés avui hauria de tenir unes característiques molt diferents de les que va tenir aleshores; també hauria de reflectir un canvi generacional, en què les noves generacions poguessin prendre el relleu del que han estat els referents del catalanisme des de la Transició fins avui; hauria de replantejar la concepció dels Països Catalans com a marc d'actuació, els vincles institucionals... I hauria d'estar organitzat per una entitat prou forta per poder-li donar una dimensió popular, amb una participació àmplia i rellevant de la

societat dels Països Catalans. Un horitzó que podia quedar sintetitzat en un titular del 1977 de la revista *Presència* del 9 d'octubre de 1976: «El Congrés vol ser l'Òmnium del post-franquisme».

L'evolució dels fets ha convertit avui l'Òmnium Cultural en l'entitat del catalanisme que ha aconseguit més suport social de tota la història, amb 190.000 persones associades i 52 seus repartides per tot el territori. Per tant, es pot establir un paral·lelisme entre l'expansió social que va tenir el Congrés de Cultura Catalana entre el 1975 i el 1977 amb el que ha tingut l'Òmnium Cultural des del 2010 fins ara. En el primer cas, la Transició política va fer emergir una energia social que va crear diferents moments èpics —el Congrés mateix, l'Assemblea de Catalunya, les manifestacions de la Diada del 1976 i del 1977... En el segon cas, el moviment independentista i el període del Procés ha creat també una efervescència social que ha dut l'Òmnium a liderar nombroses iniciatives que tenen a veure amb la mobilització independentista, però també amb una resposta del «català empenyat» davant de la situació de

14 MARTIN; BERBOIS, «La Residència Universitària de Sant Antoni i el Primer Congrés de Cultura Catalana (1964)».

la llengua, la cultura i el reconeixement nacional.

Si el Nou Congrés té la missió de donar continuïtat a la reflexió i al debat sobre com ha de ser el futur de la societat,¹⁵ la política, l'economia... dels Països Catalans, segurament donarà fruits molt interessants. Caldrà que la Fundació CCC trobi la manera encertada de fer-ne la difusió necessària. Ara bé, si el que es vol és reproduir un moment èpic, un moment d'efervescència social, és clar que el moment actual no és el més propici, ni la Fundació té prou força per si mateixa. És més, cal entendre que el CCC dels anys 1970 va ser fruit del context. Va ser catalitzador d'una força que venia donada per la necessitat de vehicular una energia que es congriava al voltant del que ja es veia com el final de la dictadura i que la mort de Franco va acabar de fer possible. L'èpica no es pot ni produir en un laboratori ni controlar. El teixit de la història no el controlava ni Penélope, que depenia del context i de la successió de fets per mantenir el seu relat. I el relat èpic és sempre fet en passat, quan

els esdeveniments ja no estan a les nostres mans i no els podem aturar.

El que ens ofereix el Congrés de Cultura Catalana avui és la un referent molt significatiu de la història del nostre país. El podem reivindicar, el podem actualitzar, però no el podem repetir. ■

15 Vegeu: <www.noucongres.cat>.

■ Bibliografia

ARCHILÉS, Ferran. «Una política sense país. Els límits de la transició al País Valencià: la qüestió nacional». A ROVIRA, Marta (coord). *El congrés de Cultura Catalana. Història i balanç (1975-1977)*. Catarroja: Afers, 2020.

BALLETBÒ, Anna. *Una mujer en la Transición. Confesiones en la trastienda*. Barcelona: Flor del Viento Edicions, 2004.

CARDÚS, Salvador. «Un balanç crític amb l'estat de la nació». A *El Temps*, de 29 de desembre del 1997.

CONGRÉS DE CULTURA CATALANA. Vol. 1, 2, 3 i 4. Barcelona: Curial, Edicions Catalanes, Edicions 62, La Magrana, Laia, Moll, Tres i Quatre, L'Estel, Llibres Turmeda, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.

DDAA. *De les idees als fets: reflexions al cap de 20 anys del congrés de cultura catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1999.

DDAA. *Països Catalans segle XXI : identitat, societat i cultura : resolucions i propostes del III Congrés de Cultura Catalana*. Lleida: El Jonc, 2000.

DURAN, Lluís. *El Congrés de Cultura Catalana i la transició política* [en línia]. Barcelona: Fundació Congrés de Cultura Catalana, 2012. Disponible a: <www.congresdeculturacatalana.cat>.

DURAN, Lluís. «El Congrés de Cultura Catalana, represa i renovació». A *Revista de Catalunya*, núm. 295 pàg. 9-12, 2016.

ESPAR, Josep. *Catalunya sense límits. Memòries 1963-1996*. Barcelona: Edicions 62, 2001.

FOLCH, Ramon. «Una campanya per a un metacongrés». A *Revista de Catalunya*, núm. 295 pàg. 85-94, 2016.

FUSTER, Jaume. *El Congrés de Cultura Catalana. ¿Què és i què ha estat?*. Barcelona: Laia, 1978.

GABANCHO, Patricia. «Del tot al no-res, o quan la Transició et passa pel mig». A *Revista de Catalunya*, núm. 295 pàg. 105-111, 2016.

LLADONOSA, Manuel; LLADONOSA, Mariona. *Una nova cultura per al poble. El Congrés de Cultura Catalana i la modernització de la catalanitat (1975-1977)*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2021.

MARÍ, Isidor. «Llengua i sociolingüística en el marc del Congrés de Cultura Catalana». A *Revista de Catalunya*, núm. 295 pàg. 95-104, 2016.

MARTIN I BERBOIS, Josep Lluís. «La Residència Universitària de Sant Antoni i el Primer Congrés de Cultura Catalana (1964). A L'Escola Pia de Sant Antoni: Dos cents anys al barri i a Barcelona». Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2016, p. 210-231.

MUÑOZ, Gustau. «Els Països Catalans, 40 anys després». A ROVIRA, Marta (coord), *El Congrés de Cultura Catalana. Història i balanç (1975-1977)*. Catarroja: Afers, 2020, pàg. 109-120.

PUJOL, Enric. «Els Països Catalans i el Congrés de Cultura Catalana del anys 1975-77». A *Revista de Catalunya*, núm. 295 pàg. 112-121, 2016.

ROVIRA, Marta (coord). *El Congrés de Cultura Catalana. Història i balanç (1975-1977)*. Catarroja: Afers, 2020.

ROVIRA, Marta. «Un lloc per al Congrés en la història de la Transició». A *Revista de Catalunya*, núm. 295 pàg. 79-84, 2016.

ROVIRA, Marta. *Imaginar un país. El Congrés de Cultura Catalana*. A TV3-Incís Films, 2016.

ROVIRA, Marta. *La Transició franquista*. Barcelona: Editorial Pòrtic, 2014.

YSÀS, Pere (ed.). *La transició a Catalunya i Espanya*. Fundació Dr. Vila d'Abadal. Barcelona: L'Avenç, 1997.